

האקדמיה ללשון העברית

אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון

לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם גברת פנינה הלפרין
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 402-1-1

	1
א' בר־אדון : ל' מר יחיאל הלפרין, תפקיד אה, נכבד מאוד, ב' התעצמותה של הלשון העברית.	2
פ' הלפרין : = כן, הוא פתח את הגן הילדים העברי בארץ, הראשון. זאת אומרת, היה גן עברי	3
קודם, אבל מ', אנשי הגולה, שאנחנו באנו, אז זה היה הגן העברי הראשון, שהיה	4
נפוץ, כבר, הרבה. על ידינו.	5
פ' הלפרין : פתחנו גן ילדים, והילדים לא שמעו שום מילה אחרת, רק עברית. מיום הראשון.	6
א' בר־אדון : אולי, נתחיל מההתחלה. איפה נולדת?	7
פ' הלפרין : נולדתי בוורשה.	8
א' בר־אדון : קיבלת חינוך עברי?	9
פ' הלפרין : פְּהַתְחַלְהָ, בתור ילדה,	10
א' בר־אדון : = כן.	11
פ' הלפרין : = פולני! בוורשה.	12
א' בר־אדון : = למדת בבית ספר פולני?	13
פ' הלפרין : בוורשה.	14
א' בר־אדון : כן.	15
פ' הלפרין : אין, אין, לא היה אז, כן? אנחנו בבית, האחים והאחיות שלי, דיברנו עברית.	16
א' בר־אדון : איך הכרת את, אדון הלפרין, את יחיאל הלפרין?	17
פ' הלפרין : איך, בתור אה, קבוצת ציונים, הזמנו את הלפרין, שירצה לנו,	18
א' בר־אדון : = כן.	19
פ' הלפרין : = על העברית. חוץ מזה, הוא היה במקרה שכן שלי ב', אני, יצאתי מבית הוריי,	20
א' בר־אדון : כן.	21
פ' הלפרין : לא מפני ש', שצריכה הייתי, אלא שהייתי עסקנית, וקיבלתי חדר, מהקבוצה,	22
נו, ושם, אה, <הייתי>	23
א' בר־אדון : = שם פגשת אותו.	24
פ' הלפרין : = פועלת. פועלת, אה, בציונות.	25
א' בר־אדון : וזה היה בוורשה?	26
פ' הלפרין : כן.	27
א' בר־אדון : באותו זמן, אה, מר הלפרין כבר, היה פעיל מאוד,	28
פ' הלפרין : = כן.	29

30	א' בר־אדון : בַּ אה, תנועה.
31	פ' הלפרין : בגנות, כן.
32	א' בר־אדון : עכשיו, אתם דיברתם עברית גם עם הילדים האחרים, הגדולים יותר?
33	פ' הלפרין : כן. מא' עד ת', דיברנו איתם עברית,
34	א' בר־אדון : = עוד ב', בפולניה?
35	פ' הלפרין : עוד בפולניה, כן.
36	א' בר־אדון : והם היו ממש דוברי עברית כש־ הגיעו לארץ?
37	פ' הלפרין : = כן, בוורשה. כן.
38	א' בר־אדון : זה היה דבר בלתי רגיל, לא?
39	פ' הלפרין : ברור. כשצריכה הייתי משהו, למשק הבית, לְ לַחנות, מכולת <לשלוח>,
40	א' בר־אדון : = כן.
41	פ' הלפרין : אז נתתי לו פתק, כי הוא, לא יכול היה לדבר אחרת,
42	א' בר־אדון : = באמת?
43	פ' הלפרין : = רק עברית. כן.
44	א' בר־אדון : היית אומרת שהעובדה שדיברתם אה, עברית,
45	פ' הלפרין : = עברית.
46	א' בר־אדון : = בבית, הייתה קשורה בבן יהודה?
47	פ' הלפרין : ידענו על בן יהודה, ברור.
48	א' בר־אדון : אבל האם, האם דיברתם עברית, בגלל, אה, בן־יהודה? או ש־,
49	פ' הלפרין : = לא. עברית בגלל, בגלל עצמנו. היינו ציונים מבטן ומלידה.
50	א' בר־אדון : = ומלידה. מר הלפרין, פתח, גן ילדים עברי, עוד ב', ב' פולניה?
51	פ' הלפרין : = בפולניה. עוד לפני המלחמה אז.
52	א' בר־אדון : והוא היה, גן ילדים עברי, במלוא, מובן המיל',
53	פ' הלפרין : = גן ילדים עברי.
54	א' בר־אדון : = במלוא מובן המילה.
55	פ' הלפרין : = במלוא מובן.
56	א' בר־אדון : = זה, זה היה אחרי הנישואי
57	פ' הלפרין : = מהתחלה.
58	א' בר־אדון : האם זה היה אחרי הנישואים שלכם, או לפני הנישואים שלכם?
59	פ' הלפרין : אחרי הנישואים.
60	א' בר־אדון : את היית גונת כבר אז?
61	פ' הלפרין : כן.
62	א' בר־אדון : = והשת־,
63	פ' הלפרין : = אבל ג', גמרת גן ילדים פולני, בפולנית. והעברית, אז ה', זה היה הראשון, הגן
64	64 <המשותף> שלנו.
65	א' בר־אדון : = כן. את ביחד עם, אה, יחיאל, פתחתם, אה, גן.
66	פ' הלפרין : = הגן העברי. הגן העברי הראשון, בארץ, בכלל. בגולה בעצם.

67	א' בר־אדון : =בגולה. איפה זה היה? זה היה בוורשה?
68	פ' הלפרין : =בוורשה, כן.
69	א' בר־אדון : הרבה ילדים, למדו בגן הזה?
70	פ' הלפרין : נו, לאט לאט התפתח, והיה גן, נורמלי, אפשר להגיד.
71	א' בר־אדון : איפה, את, למדת את העברית שלך?
72	פ' הלפרין : באופן פרטי, בבית.
73	פ' הלפרין : היה לנו <הלוא> בית ספר גם כן בִּי, בבית, בביתנו. אז אה, אחד המורים, שם,
74	דובר־וב, אני חושבת, הוא לימד אותי עברית.
75	א' בר־אדון : עכשיו, את אמרת, שהיה לכם בית ספר בבית. מה זאת אומרת היה לכם בית
76	ספר בבית?
77	פ' הלפרין : היה לנו כארבע כיתות : א', ב', ג' וד'.
78	א' בר־אדון : ש, שמי, מי פתח? יחיאל הלפרין?
79	פ' הלפרין : =את זה בעלי. בעלי המנוח.
80	א' בר־אדון : אהה. זאת אומרת שאת למדת את העברית אחרי שהכרת את, בעלך המנוח. או
81	שלמדת יותר בבית? בבית אבא.
82	פ' הלפרין : =למדתי גם, אה, מורה היה, ככה, אבל ממש, אז זה כבר יחד עם הלפרין.
83	א' בר־אדון : אחרי שהיה לכם גן ילדים במשך זמן, אה, מסוים בִּי פולניה, בוורשה, עליתם ל־
84	ארץ ישראל. אחרי המלחמה, כן?
85	פ' הלפרין : אחרי המלחמה זה היה, זה היה קריאה פשוט. אחר כך אי אפשר יהיה, היה.
86	א' בר־אדון : מה היה מצב העברית, כשבאתם לארץ ישראל? האם הייתה לכם הרגשה שאתם
87	באים לארץ, דוברת עברית, או, לא בדיוק?
88	פ' הלפרין : עברית הייתה בִּי, בייחוד. בייחוד בכל אופן. אם לא מאה אחוז, אבל <מפני>
89	שתמיד באו חדשים. החדשים לא, לא, לא ידעו. פה, פה, הם התחילו לדבר, אה,
90	ללמוד ולדבר עברית.
91	א' בר־אדון : יש אנשים, שמספרים לי, שבאותו הזמן, ה־, הארץ לא הייתה עברית, הרחוב לא
92	היה אה, עברי. לכן,
93	פ' הלפרין : =באיזה זמן זה,
94	א' בר־אדון : אלף תשע מאות תשע עשרה. תכף ומייד לאחר מלחמת העולם ה־ ראשונה.
95	פ' הלפרין : אלף תשע מאות תשע עשרה. נו, אז באו אנשים, מחוץ, אז כמובן זה הם, התגברו
96	את הדברים. אבל אלה הראשונים שבאו, באו עם עברית, אלה שבאו לפני
97	המלחמה. למשל טבנקין. אבל המלחמה הביאה המון. ר־ קְמוּבֵן שהמון לא ידעו
98	עברית. פה התחילו ללמוד. ש־, רצינו כבר פה בארץ, רצינו ל־, ל־, לשלוח ילד
99	שלנו, לחנות, לקנות משהו, אז נתנו פתק. מפני שהילדים לא יכלו לדבר עם
100	החנוונים. החנוונים לא ידעו עברית.
101	א' בר־אדון : זה, זה היה בפולניה?
102	פ' הלפרין : לא, זה כבר היה,
103	א' בר־אדון : =אה, כאן בארץ? גם בארץ היה צריך לעשות אותו דבר שעשיתם בִּי פולניה, זאת

	אומרת שׁ,	104
105	פ' הלפרין: בהתחלה לא ידעו. באו אחרי המלחמה הרבה אנשים, אז רובם באו בלי עברית.	
106	ע' אורנן: אימא, אבל מה? באיזה שפה כתבת את זה? את הפתק?	
107	פ' הלפרין: בׁ, בלשון שהחנווני מבין.	
108	ע' אורנן: כן, אבל איזו, איזו שפה זאת הייתה?	
109	פ' הלפרין: זאת הייתה בׁ, פולנית, בוודאי.	
110	א' בר־אדון: אימא סיפרה שׁ היא עשתה, את הדבר, הזה בפולניה, כיוון שהילדים, ידעו	
111	עברית. הם בכלל לא ידעו פולנית.	
112	ע' אורנן: = הם לא ידעו שפה אחרת.	
113	פ' הלפרין: = לא, לא ידעו פולנית.	
114	א' בר־אדון: זה, זה משהו יוצא אה, מן, אה, הכלל.	
115	פ' הלפרין: = יוצא מן הכלל, כן. ידעו רק עברית. שום לשון אחר. מקטנותם, ידעו רק	
116	עברית.	
117	א' בר־אדון: את, לימדת, אה, ילדים, כן?	
118	פ' הלפרין: = כן.	
119	א' בר־אדון: ואת גידלת, אה, ילדים, אה, עבריים.	
120	פ' הלפרין: = כן.	
121	א' בר־אדון: ואין עוד ילד עברי, יותר מעוזי.	
122	פ' הלפרין: אז אנחנו היינו המשפחה היחידה.	
123	פ' הלפרין: = הייתה עוד משפחה אחת, פיכמן, אבל הם ידעו גם את שפת הארץ.	
124	א' בר־אדון: מי, יעקב פיכמן?	
125	פ' הלפרין: כן. הילדים שלו. ככה שׁ אנחנו לא יכולנו להשתמש בילדים שלנו שמה בחוץ	
126	לארץ, לשלוח אותם לׁ, לשלוח, עושים פתק רׁ, רׁ,	
127	א' בר־אדון: אהה.	
128	פ' הלפרין: אבל פיכמן, שמה היו דו לשונניות, [כך אומרת] גם לשון הארץ, וגם עברית. לפי	
129	שאני זוכרת, אז, משפחה, שהייתה טהורה, רק עברית, נדמה לי שהיינו רק	
130	לבדנו. כל משפחה אחרת ידעה גם שפת המקום.	
131	א' בר־אדון: איך, היית מגדירה, את תפקידו של הילד העברי, בתחייה העברית? [מדגיש	
132	במיוחד את החׁ הספרדית]	
133	פ' הלפרין: פשוט, פתחו פה והתחילו לדבר.	
134	[צוחקים]	
135	א' בר־אדון: הא, יפה. יפה. שמע, זו הגדרה, מצוינת.	
136	[שריקות ודיבור של ילדים מבחוץ]	
137	פ' הלפרין: [צוחקת]	
138	ע' אורנן: כן, זאת הייתה שפתם היחידה, אז הלשון הייתה חיה.	
139	פ' הלפרין: זה היה, זה היה טבעי, רׁ,	
140	[דיבורים ברקע]	

141	פ' הלפרין :	הם לא ידעו אחרת לדבר.
142	א' בר־אדון :	מי החיה את הלשון העברית? את מי היית, מעמידה, בראש, המְחיים, של הלשון
143		העברית? האם בן יהודה עשה את הכול?
144	פ' הלפרין :	נו, אה, אנחנו גם כן. [צוחקת]
145	א' בר־אדון :	'אנחנו', את מתכוונת ל', למורים,
146	פ' הלפרין :	למורים, כן.
147	א' בר־אדון :	ולגננות?
148	פ' הלפרין :	כן, ברור, הגננות דיברו עברית. הן הרי דיברו עברית [לא ברור]
149	ע' אורנן :	אתה יודע שה', היה להם, אה, בית מדרש למורים, ס', אה, לגננות. כל ה'
150		אידיאה שלהם הייתה, שהגננות ידברו עברית עם הילדים. יקימו גני ילדים
151		עבריים ב', ברוסיה, בפולין.
152	א' בר־אדון :	=אהה.
153	ע' אורנן :	=והילדים הקטנים, אם יתחילו לדבר עברית, מכאן, אה, תצמח ישועת
154		התחייה. זאת הייתה, זה היה הרעיון שלהם. אימא הייתה גננת, בגן הזה. זה
155		מה שאני יודע מסיפורי הבית. אימא הייתה גננת שם, והם, הם ניהלו מה
156		שנקרא אז, 'קורסים פְּרָדְלִים'. נכון? עכשיו, הם לימדו את הגננות, והגננות
157		התאמנו בגן הילדים. אחרי זה הן התפזרו.
158	פ' הלפרין :	על ידי משחקים, לימדו בהתחלה עברית.
159	א' בר־אדון :	=כן?
160	פ' הלפרין :	מְשַׁחֲקִים באיזה משחק,
161	א' בר־אדון :	כן.
162	פ' הלפרין :	=ר' המילים עבריות.
163	א' בר־אדון :	אתם חיברתם איזה שירי משחק?
164	פ' הלפרין :	אולי גם שירי משחק, כן.
165		[מדברים יחד]
166	ע' אורנן :	<חיברתם> בלי סוף, אימא.
167	א' בר־אדון :	=את, את זוכרת,
168	ע' אורנן :	=גם את וגם אבא.
169	א' בר־אדון :	=את זוכרת, את זוכרת, אה, משהו מן השירים האלה?
170	ע' אורנן :	=את רוצה לשיר איזה שיר כזה, אימא?
171	פ' הלפרין :	אפשר.
172	ע' אורנן :	=תכף נמצא את זה,
173	פ' הלפרין :	= "במעגל, במעגל, [שרה] עמדו ילדים. במעגל, במעגל, רוצו ילדים. בידיים [ע']
174		אורנן מצטרף לשירה] הך הך הך, ברגליים, תך תך תך",
175	ע' אורנן :	"באגרוף, טיק טיק טיק".
176	פ' הלפרין :	"באצבֵּע, פיק פיק פיק".
177	פ' הלפרין :	"במעגל, במעגל, עמדו ילדים. [שרה] במעגל, במעגל, עמדו יקרים".

	ע' אורנן+	178
	פ' הלפרין: "בידיים, הך הך הך",	179
	פ' הלפרין: "ברגליים, תך תך תך",	180
	ע' אורנן: = אז היינו עושים ככה, [רוקע ברגליו] אתה מבין?	181
	פ' הלפרין: "תך תך תך". "ה[ב]אגרוף טיק טיק טיק, באצבע [ע' אורנן מצטרף. שרים יחד], פיק פיק פיק",	182
	ע' אורנן: = "הך הך הך, הך הך, תך תך תך. פיק פיק פיק, טיק טיק טיק",	183
	פ' הלפרין: טוב. "טיק טיק טיק" [מצטרפת]. כן, זהו. [צוחקים]	184
	ע' אורנן: אז אתה מבין? היו להם, אה, היו להם שמות, לכל הדברים האלה. ואחר כך יש,	185
	פ' הלפרין: "במעגל, [שר]"	186
	ע' אורנן	187
	ופ' הלפרין	188
	[שרים יחד]: במעגל, לכו ילדים. במעגל, במעגל",	189
	ע' אורנן: עמ', עמ', "עמדו ילדים". ועוד פעם, [שניהם]: "בידיים, הך הך הך. ברגליים,	190
	תך תך תך",	191
	פ' הלפרין: = "הך הך הך".	192
	ע' אורנן: = "באגרוף",	193
	פ' הלפרין: = "ב־ באגרוף, טיק טיק טיק",	194
	ע' אורנן: = "באגרוף",	195
	פ' הלפרין	196
	ועוזי אורנן	197
	[שרים יחד]: "באצבע, פיק פיק פיק",	198
	פ' הלפרין: "הך הך הך, תך תך תך, פיק פיק פיק",	199
	ע' אורנן: "טיק טיק טיק", זהו. בספר הזה יש גם הוראות למשחק. כל שיר מודפס, ואחר	200
	כך <הופך> למשחק. ואז זו חוברת של שירים, אה, <של> שירי משחק.	201
	פ' הלפרין: [שרה:] "בא ה־ האביב, שמש חביב, יפיץ אור נְחום. משחקים אנו, משחקים	202
	אנו, בסוסים כל היום. סוסים באים רצים, באים, כל עוד במ נשמה, הך ברגל	203
	הך, תרעד האדמה. לה לה לה לה.	204
	א' בר־אדון: של מי זה? זה שיר שאת חיברת?	205
	ע' אורנן: = לא, זה אבא.	206
	פ' הלפרין: = לא, זה בעלי.	207
	א' בר־אדון: = שיר שאבא, חיבר.	208
	פ' הלפרין: = יחיאל הלפרין. כן.	209
	א' בר־אדון: = אהה. ומי חיבר את המנגינה?	210
	ע' אורנן: יואל אַנגל.	211
	פ' הלפרין: = אנגל.	212
	ע' אורנן: = את כל השירים שלו, יואל אנגל חיבר.	213
		214

215	א' בר־אדון : =אנגל. אהה.
216	פ' הלפרין : "נומי, נומי, ילדתי, נומי, נומי, נים. נומי, נומי, קטנתי, [בשווא נע] נומי, נומי,
217	נים. אבא הלך לעבודה", כבר אין [לא נשמע]
218	א' בר־אדון : [שר איתה יחד] "הלך הלך אבא. ישוב",
219	פ' הלפרין : "ישוב עם צאת הלבנה", אין, מילים,
220	א' בר־אדון : [שר] "יביא לך מתנה".
221	פ' הלפרין : =יביא לך מתנה. כן.
222	א' בר־אדון : =אחר כך,
223	ע' אורנן : =הינה, גם לך יש שיר, ערש. את זוכרת את שיר הערש שלך?
224	ע' אורנן : "נומה, נומה, ילד רך".
225	פ' הלפרין : "ילד רך", [מצטרפת לשירה]
226	ע' אורנן ופ'
227	הלפרין
228	שרים יחד : "אל נא, כלב, אל תנבח. בן לקיש, הס, אל תפריע, את ילדי לי להרגיע.
229	נומה",
230	ע' אורנן : "נומה",
231	פ' הלפרין : וכן הלאה.
232	א' בר־אדון : =אני רוצה לשאול את אימא. אני באמת רוצה לשאול, זה על עניין המבטא.
233	ההברה האשכנזית והספרדית,
234	פ' הלפרין : =אָה.
235	א' בר־אדון : =באיזו הברה דיברתם בגן?
236	פ' הלפרין : =פה התחלנו לדבר בהברה ה',
237	ע' אורנן : =ספרדית.
238	פ' הלפרין : ספרדית.
239	א' בר־אדון : זאת אומרת שיונתן למד תחילה ב', לדבר, בהברה האשכנזית.
240	פ' הלפרין : =אשכנזית, כן.
241	ע' אורנן : =אימא, אבל אני, רוצה לספר,
242	פ' הלפרין : =[לא ברור. מדברים יחד] <אבל> תפף [תיכף] עמדו על המשמר. קָשרק [שווא
243	נע] באנו לארץ, אז [הא' נשמעת בקמץ קטן] הילדים, ה', שאר הילדים, הלוא
244	היו לנו ארבעה אז, עברית עברית בהברה הספרדית.
245	ע' אורנן : =שלא נדבר בבית בלי.
246	פ' הלפרין : =כי, הם לא יכלו ל', לדבר נכון. עברית עברית בהברה ספרדית. הם עשו
247	<אגיטציה>.
248	א' בר־אדון : מי? הילדים שלכם?
249	פ' הלפרין : כן.
250	ע' אורנן : אבל אני רוצה לומר לך משהו. ההברה האשכנזית, ב', אני שמעתי את זה רק מ,
251	לא, אני לא דיברתי כך. הייתה הברה אשכנזית דקדוקית נכונה,

252	ע' אורנן :	זאת אומרת, הטעם היה, כמו בהברה הספרדית. רק ש',
253	א' בר־אדון :	= לפי ט', לפי המקרא.
254	ע' אורנן :	= לפי טעמי המקרא. לא ההברה האשכנזית המקולקלת,
255	א' בר־אדון :	= כן.
256	ע' אורנן :	אלא, שקמץ היה 'או' ותי"ו ללא דגש היה 'ס'. זה, אלה היו, ה[לא ברור]
257	[מדברים יחד]	
258	א' בר־אדון :	= לא אמרו 'דבר' אלא אמרו 'דבור',
259	ע' אורנן :	= אמרו 'דבור', 'דבור'. לא, 'שָׁבָס' אלא 'שָׁבֹס'.
260	א' בר־אדון :	= תני לנו דוגמה לדיבור שלך, מהימים ההם, ש', בהברה האשכנזית.
261	פ' הלפרין :	"אני הולכת, אני הולכת הַפְּתָה", הַפְּסָה".
262	ע' אורנן :	כן.
263	א' בר־אדון :	האם את חושבת שאילו לא [מדגיש את המילה] קם בן־יהודה, האם הלשון
264		העברית הייתה קמה לתחייה?
265	פ' הלפרין :	ברור.
266	א' בר־אדון :	מדוע? על סמך מה את אומרת?
267	פ' הלפרין :	= ברור. זה לא יכול להיות תלוי ב', באיש אחד. מהפכה כזאת לא יכולה
268		להיעשות על ידי איש אחד. לו לא היה בן־יהודה, גַם כן היה קם. שאלה כזאת
269		חשובה וְגדולה, לא יכולה להיות תלויה בדעה של איש אחד.
270	א' בר־אדון :	האם אתם הייתם מעורבים, ב' ריב הלשוניות, בין יידיש ל' עברית?
271	פ' הלפרין :	= אנחנו עד עכשיו מעורבים בזה. [צוחקת]
272	ע' אורנן :	[צוחק]
273	פ' הלפרין :	= אנחנו היינו תמיד נגד היידיש. תמיד. עברית, וזה הכול. עברית או יידיש. אין,
274		אין שאלה כזאת.
275	א' בר־אדון :	איך, הביטו עליכם, האנשים האחרים, שאתם מגדלים ילדים [צוחק] דוברי
276		עברית?
277	פ' הלפרין :	אינני חושבת שהיו שונאים, את דוברי העברית ואת מטיפי העברית.
278	ע' אורנן :	אבל למשל אנשים שהיו באים אֵלֵיכֶם הביתה. מישהו, לא היה מתפלל אולי,
279		שאתם מדברים רק עברית עם הילדים, ומה יהיה, ר' איך יהיה?
280	פ' הלפרין :	מה זה, היה כל כך טבעי, כל כך פשוט, [אורנן ובר־אדון מדברים ברקע], ש' לא
281		היה צ', צורך לדבר על זה, ממש, זו השפה שלנו.
282	א' בר־אדון :	אצלכם הילדים התחילו לדבר בגיל, אה, הרך.
283	פ' הלפרין :	= עברית, ישר.
284	א' בר־אדון :	= אבל בגיל הרך.
285	פ' הלפרין :	= ישר. פתחו, את הפה, וכבר בעברית.
286	א' בר־אדון :	האם העברית הייתה מספקת לכם באותו הזמן ל' שם אה, התבטאות על, כל
287		העניינים, או כמו שעגנון אומר: "העולם ואשתו?"
288	פ' הלפרין :	היינו מדברים עברית חופשי, בלי כל מיני הפרעות. באופן חופשי, כמו שמדברים

עכשיו. ככה דיברנו אז, באופן חופשי. לא חסר לנו היה שום דבר.	289
א' בר־אדון: האם, נוסדו עוד, גני ילדים, באותו הזמן, או שאתם הייתם, ה' גן היחיד?	290
פ' הלפרין: בחוץ לארץ?	291
א' בר־אדון: כן.	292
פ' הלפרין: לא. היה, אנחנו היינו,	293
א' בר־אדון: = אתם הייתם הגן היחיד לפני מלחמת העולם ה' ראשונה?	294
ע' אורנן: = אימא, היה גם גן של אלטרמן.	295
פ' הלפרין: = אחר כך. כן, אחר כך, נפתח עוד.	296
ע' אורנן: = [לא ברור] יותר מאוחר, אבל נפתח.	297
א' בר־אדון: = איזה אלטרמן?	298
ע' אורנן: אה, אביו של נתן אלטרמן.	299
א' בר־אדון: = אביו של נתן אלטרמן.	300
ע' אורנן: בערך שנה אחרי ש' נפתח גן הילדים שלהם, אלטרמן פתח גם כן גן ילדים.	301
פ' הלפרין: ג'ם כן בוורשה.	302
א' בר־אדון: היה לכם סמינר גם כן.	303
פ' הלפרין: = כן, ו' שלחנו,	304
א' בר־אדון: = והוצאתם גננות. לאן הן הלכו?	305
פ' הלפרין: הם הלכו ל', ערים קטנות, לעיירות,	306
א' בר־אדון: = ויצרו גנים,	307
פ' הלפרין: = ועבדו עברית.	308
א' בר־אדון: = פתחו, פתחו גנים עבריים?	309
פ' הלפרין: כן.	310
א' בר־אדון: אם כן, למעשה, אתם,	311
פ' הלפרין: = המפיצים.	312
א' בר־אדון: = הייתם המפיצים,	313
פ' הלפרין: = כן.	314
א' בר־אדון: = של ה', אה, התנועה <הזאת>. [צפצוף מכונית ברקע מקשה את השמיעה]	315
פ' הלפרין: = של הגן העברי.	316
ע' אורנן: הם אמרו שההתחלה לא צריכה להיות בבית הספר, שזה מאוחר מדי. שצריך	317
בגן הילדים להתחיל עברית.	318
א' בר־אדון: מה היה הרקע של בית אימא?	319
פ' הלפרין: תראה. ההורים דיברו יידיש. והילדים דיברו פולנית.	320
א' בר־אדון: מתי ואיך למדה אימא לדבר, אה, עברית.	321
פ' הלפרין: אני בעצם ממש, אולי בארץ, אף על פי, דיברנו שם עברית. אבל העברית,	322
שבארץ, הייתה יותר עמוקה, יותר חיה.	323